Kur 100 vjet më parë, u shfaq drama e parë shqipe në Elbasan

Drama “Besa” e Sami Frashërit – sukses dhe jehonë në gjithë vendin.

Mblodhi dhe solli - Fetah Biza

Njëqind vjet më parë, më 25 korrik 1918, u shfaq *drama e parë shqipe në qytetin e Elbasanit*. Drama “Besa”, me autor Sami Frashërin, u vu në skenë nga grupi themelues teatror i qytetit, i cili disa ditë më pas, më 4 gusht, mori emrin “Shoqëria Theatre e Elbasanit”. Duhet thënë, që kjo ngjarje e shënuar kulturore për Elbasanin, pati një sukses të madh dhe jehona e saj u përhap në të gjithë vendin. Kështu, drama u shfaq pak ditë më pas edhe në Shkodër, e pasqyruar kjo edhe në shtypin e kohës. Më poshtë, po japim një përmbledhje të kësaj drame, të autorëve realizues, interpretëve, subjektit e vlerave të saj, si edhe përcjelljes që ajo pati në opinion dhe shtypin e kohës.

(Materiali i mëposhtëm është marr nga origjinali, sipas gazetës “*Posta e Shqipynis*” e Shkodrës, dhe *Historia dhe poetika e dramës shqiptare*, 1886 – 1996, e Nebi Islamit).

**Trupa dhe realizuesit e dramës “Besa”,
më 25 korrik, 1918, në Elbasan.**

Nr 1	Titulli i dramës	Besa
1	Dramaturg	Sami Frashëri
2	Regjizor	Thanas Floqi
3	Muzika	Thanas Floqi
4	Skenograf dhe piktor	Thanas Floqi
5	Përkthyes	Abdyl Ypi

Nr	Personazhet	aktori që interpreton	profesioni
1	Zyberi- i biri i Vahidesë	Sif Popa.	
2	Vahideja- grua e Zyberit, 34 - 40 vjeç	Pjetër Ndria.	shkollar
3	Manushe, e bija e Zyberit dhe Vahides 16-17 vjeç	Hasan Ceka.	shkollar
4	Rexhepi, nipi i Zyberit 17-18 vjeç	Hysen Miraku.	shkollar
5	Saideja, bija e një fqinje, 15-17 vjeç	Sif Dodbiba.	
6	Demir Beu, nga paria e Tepelenës, 50-60 vjeç	Thanas Floqi,	drejtues i shkollës qandrove
7	Selfo - i biri me shpirt.	Zef Mosi.	nëpunës i etappenpost
8	Telhai, qahja i Demir Beut, 40 – 50 vjeç		
9	Fetah agai, ushtar nga Borshi, babai i Selfos, 45 – 50 vjeç	Tef Leka.	shkrues i gjykatores
10	Xhafoja – trima të Demir beut	Kolë Robja.	
11	Sulcja – trima të Demir beut		
12	Asllani – trima të Demir beut	Sif Popa.	
13	Rrapoja – trima të Demir beut	Peter Ndrija	shkollar
14	Vrenosi – trima të Demir beut	Sif Popa.	
15	Selmani, ushtar nga Borshi, 30 – 35 vjeç	Spiro Todri.	shkollar
16	Duria – nëna e Fetah agait, 80 – 90 vjeç	Vasil Bici.	shkollar
17	Nje xhandar kalorës	Andrea Athanas	

Trupa dhe realizuesit e dramës “Besa”, në shfaqjen në Shkodër.

Nr	Personazhet	aktori që interpreton	profesioni
1	Merushë e bija e Vahides	Hasan Ceka.	shkollar
2	Zyberi,	Zef Mosi	nëpunës i etappenpost
3	Demir Beu Fetah	Mustafa Curi	drejtues i shkollës qandrove
4	Selfo	Tef Leka	shkrues i gjykatores së shkollës
5	Duri	Niko Progri	drejtor i shkollës Beratit
6	Vahide	Hysen Miraku	shkollar
7	Selman e Talba	Spiro Todri	shkollar
8	Rexhepi	Ali Cungu	shkronjës i katundarisë
9	Saidë	Sif Dodbiba.	
10	Asllani	Sif Popa.	

Nr	Personazhet	aktori që interpreton	profesioni
11	(Rrapo)	Peter Ndrija	shkollar
12	Xhako	Kol Robja.	
13	Evrenos	Vasil Bici	
14	Kalorës	Andrea Atanas	

Ja ç'shkruan gazeta “Posta e Shkodrës”, dt.3 gusht 1918

Viti 1875 sjell një dramë në gjuhën turke me subjekt shqiptar, “Besa” të Sami Frashërit. Kjo vepër u botua në shqip në vitin 1901 dhe ushtroi një ndikim të madh në fushën e dramaturgjisë dhe teatrit dhe njihet si një nga dramat më të mira të periudhës të Rilindjes.

Argtim theatral në Elbasan. Më 26 korrik u-lujt këtu për herë të parë (Shkodër) drama shqipe “Besa” e Sami Bej Frashërit, e cila ka lënë përshtypje fort në dëgjonjësit. E treta e fitimevet i u dha kryqit të kuq të Monarkis. Rolet e dramës ishin da kështû (shih më lart).

Nga këto, talentet mâ të bukura i treguan, Z. Zef Mosi, Hasan Ceka, Tef Leka, Niko Progri, Hysejn Miraku, e Spiro Todri. Edhe të tjerët kanë lojtë fort bukur, por të parët kanë lujtë si me qenë aktorë të shprovuem. Amatorët e sipërmë janë lidhë në një shoqni theatrore edhe âsht shpresa se do t’a vazhdojnë për herë punën që kanë fillue, tyke dhanë shpesh herë represantatione, prej të cilavet ka për të fitue mjaft qytetnimi i vendit. Asht për tuj falë nderit Gruppen-Komandës ashtu Bezirks Komandes, e Etappen-Stations-Komandes të cilat na kanë nimue me landën e tuj na shlue dhe vëndin kû kemi shpres se muej kêmi me çfaqë ndoj sënd tue shtij në pûnë fitim për Kruç të Kuq e për të vorfunit e vendit dhe për çarkun Letrarë.

A) Mendime të bashkëkohësve Abedin Çausi

Shfaqja e dramës “Besa” nga grupi ynë, pati shumë sukses. Ky sukses na nxiti të formojmë zyrtarisht shoqërinë teatrore, përpunova rregulloren e saj të cilën e quajtë “*Kaninizëm*” përmbatja e së cilës ishte në drejtimin kryesor të përmbatjes së lëvizjes teatrore në qytetin tonë. Kryetar u zgjodh Abedin Çausi.

B) Vlerat ideoartistike të dramës

Tragjedia me temë dhe subjekt nga jeta reale gjithashtu me gërshetime dhe refleksë të elementeve mitike që ngrihen deri në rrafsh teokozmagonike me shtrirje kohore të periudhës pagane, por me influencë të fuqishme në vetëdijen shoqërore dhe në raportet e kohës janë shprehur me shkathhtësi në dramën “*Besa*” (1902) e cila një kohë është konsideruar dram e parë shqiptare.

Ajo sjellë një temë dhe subjekt nga tradita shqiptare të lidhur me Besën e cila është ngulitur thellë në vetëdijen kolektive dhe ka marrë formë të institucionalizuar. Në këtë kontekst zhvillohet fabula e tragjedisë e cila lidhet me dashurinë, urrejtjen kriminel, hakmarrjen dhe tragjedinë. Drama, si njera ndër përpjekjet e para të kësaj gjinie, ka arritur të rrahë çështje fundamentale me të cilat ka sjellë botkuptime filozofike, etike dhe psikologjike por edhe ide metafizike me të cilat pasqyrohen mënyra e ekzistencës dhe e kulturës kolektive e individuale të shqiptarëve të kodifikuara edhe me norma kanunore autoktone

C) Rreth përmbajtjes së dramës

Rexhepi i cili dashuron Manushen të bijën e Vahides, pengohet nga Demir Beu i cili lakmon që atë ta martojë me Selfon që e ka bir shpirti.

Fetahu, i jati i Selfos është mik i Vahidesë dhe pas 20 vjetësh kthehet në fshat. Ai për një të mirë të dikurshme, kur Vahideja ia kishte shpëtuar jetën, ia kishte dhënë fjalën (besën) se do t’i dilte në ndihmë sa herë që të jetë nevoja.

Pikërisht në këto çaste Demir beu dhe Selfo i bijnë në qafë asaj dhe të birit Zyberit, ndërsa Selfo që është egoist i tërbuar dhe lakmiqar ka vendosur që me çdo kusht ta marrë Manushaqen qoftë edhe duke e rrëmbyer.

Zyberi që i urren tipat e Demir Beut dhe të Selfos jo vetëm për motivet e tyre konkrete, por edhe për arsye se janë parazitë dhe se jetojnë nga dhuna dhe qelepërët që i nxjerrin nga njerëzit e ndershëm e shfryn mllëfin mbi Demir beun i cili më tutje e nxitë Selfon që t’i hakëmerret kurse ky për motive më të ulëta e vret.

Më tutje ngjarja zhvillohet në mënyrë që Fetahu, besnik ndaj fjalës së dhënë – besës, e vret të birin për t’ia marrë gjakun Zyberit, por e vret edhe veten për ta larë “gjakun me gjak”.

Sipas: **Historia dhe poetika e dramës shqiptare (1886 – 1996) nga Nebi Islami botimi: Art, Prishtinë 2003.**

Faqe 68 - 69. N.I.